

Debreceni Református Hittudományi Egyetem

Doktori Iskola

T É Z I S F Ű Z E T

ISKOLAI AGRESSZIÓ ÉS EGYHÁZI ISKOLÁK A katechézis lehetőségei az iskolai agresszió preventív megközelítésében és konstruktív kezelésében

School Aggression and Church Schools
Catechesis Opportunities in a Preventive Approach to and the
Constructive Management of School Aggression

Hittudományi doktori értekezés a gyakorlati teológia
tárgykörében

Készítette: Kis Klára
református lelkipásztor

Témavezető: dr. Bodó Sára
tanszékvezető egyetemi docens

Debrecen, 2020

Tartalmi összefoglalás

Az egyházi iskolák stratégiai fontosságú helyek az egyház számára, mert elérhető közelségbe hozzák a társadalom különböző csoportjait, felületet biztosítva ezzel a missziós munkának. Ugyanakkor nagy kihívást is jelent számára, hogy megismerje és komolyan vegye az intézményes nevelés szakmaiságát, és az iskola jelenségvilágát, például az iskolai agresszió problematikáját.

A magyarországi egyházi iskolákban nincs statisztikailag mérhető iskolai agresszió. Itt nem történnek lövöldözések, botrányos verekedések, rongálások, újságok címlapjára kerülő pereskedések. Úgy tűnik, ezek a helyek a béke szigetei. De valóban agresszió és haragmentes övezetek az említett intézmények? S ha igen, hová tűnik az indulat? Megengedhetik-e maguknak az itt tanuló gyermekek, hogy érzelmeik teljességét megélik és kifejezzék? Vagy a száműzött haraggal és agresszióval együtt a szenvedély, az elevenség, és életrevalóság is ott talál helyet magának, ahol azt nem kontrollálják, ahol a „való élet” zajlik? Jelen dolgozat ezekre a kérdésekre keres választ.

Mivel az egyházi iskolák deklaráltan bibliai értékek alapján határozzák meg küldetésüket, ezért elengedhetetlen volt az agresszióhoz kapcsolódó bibliai tartalmak vizsgálata, A Szentírás az agressziót, mint az emberi természet teremtésben nyert adottságát mutatja be annak jót és rosszat munkáló erejében. Az agresszió bibliai megközelítése felveti Isten haragjának, ítéleteinek kérdését is, ami lehetőséget ad arra, hogy az emberi projekciótól az isteni kijelentés felé haladva ragadjuk meg a szövetséges Isten, és a Megváltó Krisztus vonásait. A biblikumban fellelhető ambivalens istenkép, amely erőszakot és könyörületet egyaránt Isten sajátjának tekint, összességében egy „föltőn szerető” Isten portréja, aki haragjában és irgalmában is a közte és övéi közötti *kapcsolatért* harcol. (1)

Mivel az agresszió jelenségét a humán tudományok több területe is vizsgálja, ezért elengedhetetlen a téma interdiszciplináris megközelítése és a különböző tudományágak eredményeinek figyelembevétele annak definiálásában. (2)

Az elvi alapvetés után a gyakorlat felé fordulva szükségesnek tartottam, a keresztyén viselkedéskultúrában megjelenő agresszió bemutatását, amely a meg nem élt érzelmek, a letiltott harag, és a mélyben dülő indulatok következményeként a szeretetteljes befogadó légkör hiányában és a kapcsolatok felszínessé válásában manifesztálódik. (3)

Az egyházi iskolák hétköznapijaink is része az agresszió, amelynek vizsgálatához szükséges a gyermeki agresszió okainak, és speciálisan iskolai formáinak feltárása. (4)

A disszertációhoz kapcsolódó empirikus kutatás során megkérdezett iskolai szakemberek a felekezeti iskolákban naponta szembesülnek az iskolai agresszió különböző formáival. De kidolgozott, sajátosan keresztyén pedagógiai megoldási lehetőségek híján, minden iskola saját lehetőségei szerint küzd meg az agresszió teremtette helyzetekkel. (5)

Az interjúk elemzése, és az eredmények figyelembe vétele mellett igyekeztem végül egy támogató katechézis sajátosságait összegyűjteni, amely hatékony lehet az agresszió megelőzésében, akut helyzetek kezelésében, illetve egy életszerű keresztyén iskolai gyakorlat támogatásában. (6)

A Bibliának van mondanivalója az agresszióról. Az egyháznak pedig vannak lehetőségei, hogy iskoláiban cselekedjen az agresszió mérsékléséért. Ebben a munkában azonban csak akkor lehet hatékony, ha szembe néz az iskolai agresszió valóságával, és komolyan veszi saját agresszió-potenciálját is.

A disputa tézisei

- 1.) A Bibliában megjelenik a világunkat jellemző hétköznapi erőszak és az arra adott lehetséges válaszok is. Az élénk tárt erőszak-történetek mellett megtaláljuk benne a megbocsátás és a kiengesztelődés történeteit is. Ennek egyik szép példája a Nábál és Abigail története, amely a békéltetés szolgálatának szép példája, illetve egy jól sikerült alternatív „mediációs eljárás.”**

Az Ószövetség embere a hétköznapi valóságában élt, és vonakodott attól, hogy a konfliktusokat félretolja vagy akár megszüntesse. A szentírók nem dicsőítették az erőszakot, csupán nem cenzúrázták a tényt, hogy az erőszak világunk része, akkor is, ha ez számunkra túl véresnek, vagy brutálisnak tűnik. Az Ószövetség szerzőinek nincsenek illúziói, realisták. Egyének, családok történetében illusztrálják az emberi élet mély konfliktushelyzeteit, s hogy semmi sem úgy van, ahogy lennie kellene. Ugyanakkor az Ószövetség hitvallás is arról, hogy a sok emberi játszma, feszültség, jellemtelenség, surlódás, és nagyon prózai helyzetek sem tartják vissza Istent attól, hogy választottai életében cselekedjen és megvalósítsa tervét. Azt azonban már a Biblia első lapjain is érzékeljük, hogy ez a könyv igen „erőszak-érzékeny” könyv.

- 2.) A keresztyén közösségekben jelen levő látens agresszió igen erős destruktív hatást fejt ki, és az elhárító mechanizmusok, mint sajátos megoldási minták nagy energiaveszteséggel járó viselkedésformáit hívja elő.**

A keresztyén hagyomány a jézusi szelídség nyomán az erőszak minden fajtáját, sőt a hozzá vezető érzelmeket is tiltotta, mivel a haragtól való félelemnek erős alapjait találta az Újszövetségben. Ennek nyomán a keresztyén életvezetés legfontosabb vonását az önfegyelemben ragadta meg. A harag letiltása azonban együtt jár a szeretet kihalásával. A harag ignorálásával próbálkozó közösség a harag száműzésével annak pozitív funkcióit is elveszíti.

A haragtól való félelem sokkal több gondot okoz, mint maga a harag és annak kezelése. Semmi nem igazolja ezt jobban, mint az *elhárító mechanizmusok* általános jelenléte keresztyén közösségeinkben, ami egyre nagyobb kihívás elé állítja a lelkigondozást.

- 3.) A gyermek személyiségfejlődésének folyamatában szülőkép, istenkép és énkép „együtt mozog”, ami meghatározó befolyással bír a családon belüli agresszió megélésére és kezelésére.**

Tekintettel a család bonyolult rendszerére, valamint funkcióinak teljes személyiséget befolyásoló hatására,¹ érthető, hogy hibás működése, vagy alulműködése erős ágense lehet a gyermek negatív-agresszív viselkedésének. De a negatív istenkép és énkép kialakulásának is. A gyermek aligha tehet mást, mint hogy Istenre terjeszti ki azt a képet, melyet apja, anyja, rokonai, első nevelői kapcsán kialakított. Más kapcsolatainkhoz hasonlóan az Istennel való kapcsolatunkat is úgy formáljuk, hogy hasonlítson a szüleinknél szerzett tapasztalatainkra. A szülői mintákból konstruált istenkép azután az énképre gyakorol igen nagy hatást. Ezért a vallásosan nevelt ember agresszióinak kitettsége erősebb lehet az átlagosnál, mivel a negatív istenképből eredő érzelmi „tiltott zónák” olyan feszültséggócot hoznak létre, amely őt szembefordíthatja önmagával vagy környezetével.

4.) A felekezeti iskolahálózat bővülése a református intézményes nevelés kikerülhetetlen feladatává teszi az iskolai agresszió problematikájával való tudatos foglalkozást, amely érinti az iskolai élet minden szereplőjét, és megjelenik a fenntartó egyház felől érkező impulzusokban is.

Az egyház elsősorban értékrendjével szeretett volna hatni újra indított egyházi iskoláiban, de kevésbé számolt azzal, hogy az *iskola világa* is hatni fog rá. Ez a találkozás mindenfajta nosztalgiából kigyógyítja az egyházat és kényszerítő erővel szembesíti saját korával. Mindenekelőtt azzal, hogy nem tud „steril” körülményeket teremteni intézményeiben, az őt körülvevő társadalom jelenségeire saját háza táján is folyamatosan reflektálnia kell. Ezek egyike az iskolai agresszió valósága. A iskolapadok közé lépő egyháznak tisztában kell lennie ugyanakkor spirituális és strukturális hatalmával, saját agressziópotenciáljával, az egyházi hagyomány evidenciáiból adódó veszélyekkel, és azokat önreflektív módon kezelnie kell.

5.) Az iskolai agresszió preventív megközelítésében és konstruktív kezelésében olyan stratégiára van szükség, amely egységben és egymásra hatásában látja a fegyelmezést, az érzelmi nevelést és az erőszakmentes kommunikációt három területét.

Az iskolák kapuinak megnyitása a katechézist stratégiai fontosságú „ágazattá” tette az egyház szolgálati területei között. A katechézist végző frontharcosok számára – akik egyház és világ ütközőzónájában szolgálnak – kulcsfontosságú, hogy megfelelő pedagógiai és spirituális kompetenciákkal legyenek ellátva. A katechézis bibliai emberképpel dolgozik és a Szentháromság Isten közösségét elfogadó, érett személyiségek nevelésére törekszik. Nevelési célja a személyiség dimenzióinak (kognitív, affektív és spirituális) tartós egyensúlya, amely segít az önálló élet minél teljesebb megélésében, kapcsolati rendszereinek működtetésében és a környezet kihívásai közötti helytállásban. Ezért tiszteletben tartva a gyermeki lét valóságát és figyelembe véve a humán tudományok ez irányú eredményeit, szükséges hogy a katechéta fegyelmezést és érzelmi nevelést egy azon dolog két oldalaként értelmezve éljen az erőszakmentes kommunikációban rejlő lehetőségekkel.

Summary

Church schools are places of strategic importance for the church, because they bring the various groups of society within reach, thus providing the church with a platform for missionary work. They, on the other hand, pose a significant challenge for the church to learn about and take seriously the professional nature of institutional education as well as the various phenomena of schools, such as the problem of school aggression.

There is no statistically measurable school aggression in the church-run schools of Hungary. There are no school shootings, scandalous fights, vandalism, lawsuits that make front-page news. These schools seem to be islands of peace. But are they really areas free from aggression and anger? And if so, where do such feelings go? Are the children attending these schools allowed to experience and express the full range of their emotions? Or is it the case that along with the anger and aggression that has been ostracized, passion, liveliness and invigoration also go to places where they are not being controlled, where “real life” is happening? The present paper is seeking answers to these questions.

As church schools clearly define their mission on the basis of biblical values, it was indispensable to inspect what the Bible says about aggression. The Scripture presents aggression, with its power for both good and evil, as a characteristic of human nature that humans were given when being created. The biblical attitude to aggression also brings up the issue of God’s anger and His judgements, which provides us with the opportunity to move from human projection towards God’s revelation in examining the features of the God of the Covenant and Christ the Saviour. The ambivalent image of God that appears in the Bible, in which both violence and mercifulness are attributed to God, is overall an image of a “protectively loving” God, who both in His anger and mercy fights for the *relationship* between Him and His people. (1)

As the phenomenon of aggression has been examined by various areas of the humanities, it is absolutely necessary to approach the subject from an interdisciplinary point of view, and taking into consideration the results of the different disciplines when coming up with a definition. (2)

Having established a theoretical basis and turning to practical considerations, I deemed it important to present the aggression that appears in Christian behaviour, which manifests itself as a result of repressed emotions and anger, as well as tensions raging deep down, due to a lack of a loving and accepting environment and to the superficiality of relationships. (3)

Aggression is a part of the everyday lives of church schools, and to examine these, it is necessary to reveal the causes of childhood aggression and its forms specifically related to the school setting. (4)

The school faculty I interviewed as part of the empirical research conducted for the purposes of the present dissertation are faced with various forms of school aggression on a daily basis. With no pedagogical tools specifically developed for Christian schools, however, each school is left to its own devices to deal with the situations resulting from aggression. (5)

Apart from analyzing the interviews and considering the results, I undertook to collect the unique features of a supporting catechesis that can be effective in preventing aggression, in dealing with acute situations and in supporting a realistic Christian school practice. (6)

The Bible has a lot to say about aggression and the church has opportunities to act in its schools to reduce aggression. This work, however, can only be effective if it accepts the reality of school aggression, and also takes its own potential for aggression seriously.

1.) The everyday violence characteristic of today's world and the ways to react to it are both represented in the Bible. Apart from stories of violence, we also see stories of forgiveness and reconciliation, such as the story of Nabal and Abigail, which is a nice example of reconciliation, and also a well-executed alternative "mediation process".

People in the Old Testament lived in the reality of everyday life and were reluctant to ignore conflicts or even present them in a better light. The authors of the Bible did not glorify violence, but did not censor the fact that violence is a part of our world, even if it seems too bloody or brutal to us. These authors have no illusions; they are realists. They illustrate the deep conflicts of human life in stories of individuals and families, revealing that nothing is as it should be. On the other hand, the Old Testament is also a confession about the fact that even the myriad human power games, tensions, discord and very mundane situations do not keep God from acting and completing His plan in the lives of those He has chosen. However, we can clearly see already on the first pages of the Bible that this book is a rather "violence-sensitive" one.

2.) The latent aggression present in Christian communities has a strong destructive influence, and evokes forms of behaviour of defense mechanisms – as special solution patterns – that result in a great loss of energy.

Christian tradition, based on the meekness of Jesus, prohibited all forms of violence, and even the emotions leading to it, because it found a strong basis for the fear of anger in the New Testament. Consequently, self-discipline was considered to be the most important feature of Christian life. Prohibiting anger, however, goes hand in hand with the death of love. Any community trying to ignore anger is also losing the positive functions of anger by ostracizing it.

The fear of anger causes significantly more problems than anger itself and its management. An obvious indication of this fact is the prevalence of *defense mechanisms* in our Christian communities, which is posing a greater and greater challenge for pastoral care.

3.) In the process of a child's personality development, the images of parent, God and self "move in sync", which has a definitive influence on the experience and handling of aggression within the family.

In light of the complexity of the family, and the fact that its functions affect the whole personality,² it is clear that its dysfunctions or insufficient functions can become a strong agent of a child's negative-aggressive behaviour, as well as of a negative God-image and self-image. The child has little choice but to extend to God the image that they have developed

² KOMLÓSI: A család támogató és károsító hatásai, 13–34.

with regard to their father, mother, relatives and first caretakers. Just like in the case of our other relationships, we form our relationship to God to make it similar to our experiences with our parents. The image of God constructed from parental models, in turn, has a significant influence on one's self-image. Therefore a person raised with religion can have a stronger than average exposure to aggression, as the emotional "no-go zones" stemming from a negative God-image create tensions that turn the person against themselves or their environment.

4.) The expansion of the denominational school network means that Reformed institutional education must inevitably and consciously deal with the problems of school aggression, which affects all participants in school life, and also appears in the intentions of the church that runs the school.

When church-run schools were re-opened, the church wished to have an effect primarily with its system of values, but it did not expect to be influenced by the *world of school*. This encounter shakes up the church from its feelings of nostalgia and is forcefully confronted with its contemporary age, especially with the fact that it cannot create a "sterile" environment in its institutions, and it has to continually reflect within its own circles on the phenomena of the society that surrounds it. One such phenomenon is school aggression. On the other hand, the church, when entering the classroom, must be aware of its own spiritual and structural power, its own aggression potential, the dangers arising out of the basic tenets of church tradition, and must deal with these in a self-reflective way.

5.) When it comes to a preventive attitude and constructive handling of school aggression, we need a strategy that views the three areas of discipline, emotional education and aggression-free communication as a unity, in which the areas mutually influence each other.

Opening the doors of schools has made catechesis a "branch" of strategic significance among the church's areas of ministry. It is vital that those performing catechesis in the front lines – where church and the world clash –, must be provided with the appropriate pedagogical and spiritual competences. Catechesis operates with a biblical concept of humans, and strives to raise mature personalities capable of accepting the community of the Holy Trinity. Its educational aim is the permanent balance of the dimensions of the personality (cognitive, affective and spiritual), which contributes to the fullest possible experience of independent life, to the operation of relationship networks and to dealing with the challenges of the outside world. Consequently, it is necessary for catechists to use the opportunities of aggression-free communication, while viewing discipline and emotional education as two sides of the same coin, and at the same time respecting the realities of childhood existence and acknowledging the relevant research results of the humanities.

A témához kapcsolódó publikációk

MTMT azonosító: 10071555

- Csodák és gyógyulások, In: Igazság és élet, 2017/2. 236-242.
- Krisztus és a törvény, In: Igazság és élet, 2018/3. 434-444.
- A verbális agressziótól az imádságig, In: Baráth Béla–Fekete Károly–Kis Klára (szerk.): Ösztönző lelkiesség, Acta. Debreceni teológiai tanulmányok 13. 2019. 97-108.
- Az erőszak értelmezésének változásai a keresztyénség történetében
In: „Hiszek az Ige diadalmas erejében!” Tanulmányok Fekete Károly 60. születésnapja alkalmából, Szerk: Bodó Sára és Horsai Ede, Debrecen, DRHE, 2020. 265-273.
- Harag és agresszió a keresztyén viselkedéskultúrában, In Collegium Doctorum, 2020 (befogadva)